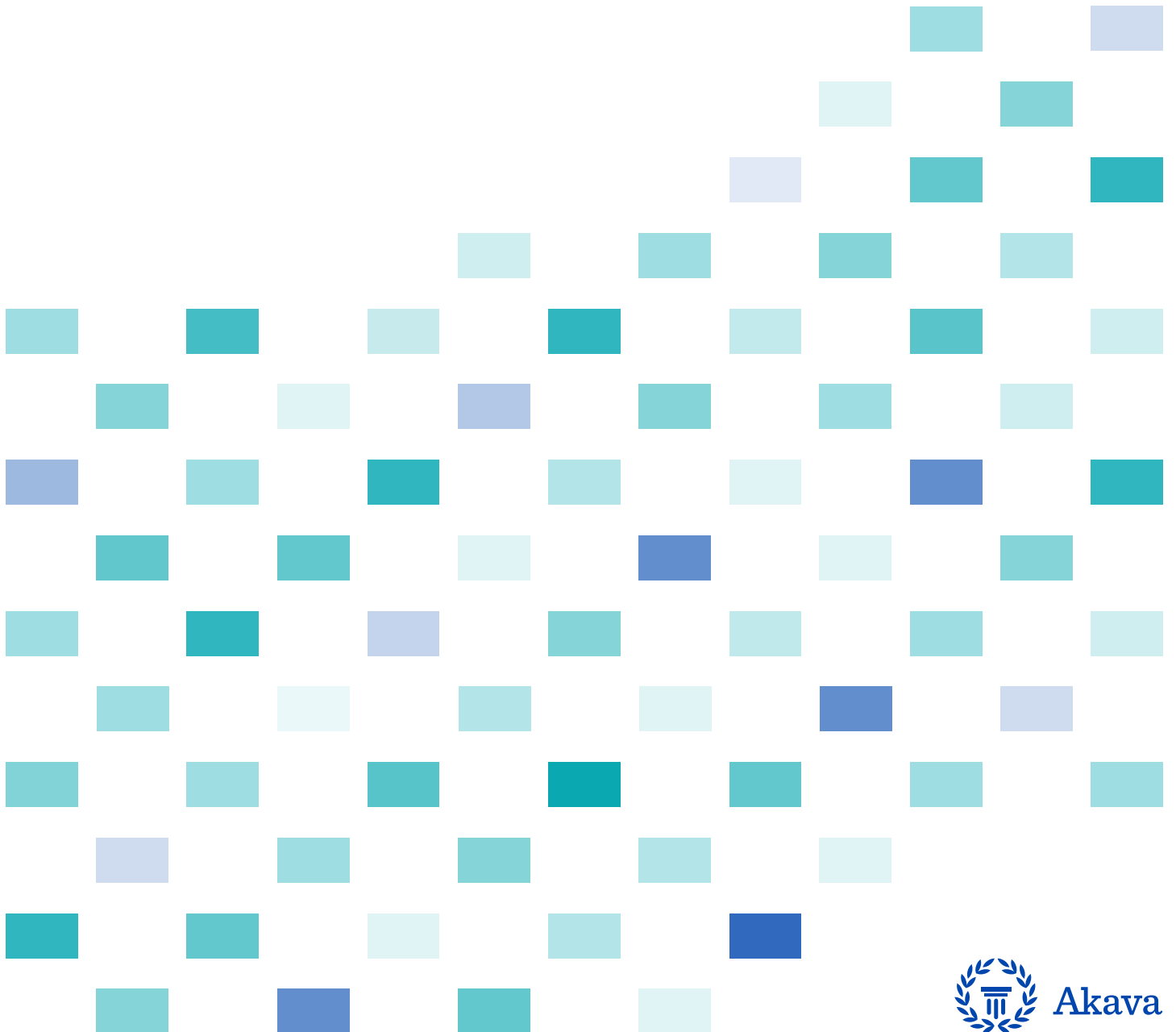

Miten ammattikorkeakoulutus vaikuttaa menestykseen työmarkkinoilla?

Artikkeli 3/2019

Artikkeli 3/2019

Kirjoittajat: Petri Böckerman ja Mika Haapanen

Avainsanat: ammattikorkeakoulut, korkeakoulutus, työelämä, palkat

Päivämäärä: 21.2.2019

Yhteenveto

Artikkelissa tarkastellaan ammattikorkeakoulutuksen vaikutuksia yksilötason menestykseen työmarkkinoilla. Valmistuvien menestymistä työmarkkinoilla arvioidaan sekä opintojen jälkeisellä työllisyydellä että ansiotasolla. Artikkelin empiiriset tulokset perustuvat ammattikorkeakoulu-uudistuksen hyödyntämiseen ja Tilastokeskuksen kattaviin rekisteriaineistoihin

Artikkelin kirjoittajista Petri Böckerman toimii taloustieteen professorina Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa ja erikoistutkijana Palkansaajien tutkimuslaitoksessa sekä IZA Institute of Labor Economics -verkostossa. Mika Haapanen työskentelee taloustieteen määräaikaisena professorina Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa.

Akava Works

Akavan tiedontuotanto toimii nimellä Akava Works.

Akava Works tarjoaa monipuolisesti tietosisältöjä raportteina, selvityksinä ja tutkimuksina. Tavoitteenamme on lisäksi herättää yhteiskunnallista keskustelua erityisesti akavalaisille tärkeistä ja ajankohtaisista aiheista. Akava Works -sisällöt eivät ole Akavan virallisia kannanottoja.

Miten ammattikorkeakoulutus vaikuttaa menestykseen työmarkkinoilla?

Artikkeli 3/2019

Johdanto

Koulutuksen vuosisata – näin on luonnehdittu 1900-lukua. Useita koulutusjärjestelmän uudistuksia on toteutettu vaihteittain. Yliopistokoulutusta on Suomessa laajennettu alueellisesti ja määrällisesti, minkä jälkeen kolmannen asteen koulutuksen uudistamisessa siirryttiin ammatillisen koulutuksen kehittämiseen.

Ammattikorkeakoulujärjestelmän luominen 1990-luvulla on koulutuspolitiikan suurin murros sitten 1970-luvun alussa toteutetun peruskoulu-uudistuksen.

Ammattikorkeakoulujen perustaminen merkitsi, että alle kymmenessä vuodessa luotiin järjestelmä, joka tuottaa vuosittain enemmän korkeakoulutettuja kuin perinteinen yliopistosektori.

Ammattikorkeakoulujen tärkeimpänä pyrkimyksenä on tuottaa korkeatasoista koulutusta. Ammattikorkeakoulutuksen tarkoituksena on tarjota parempia käytännön työelämän tarvitsemia valmiuksia ja taitoja kuin teoreettisemmin ja akateemisesti painottunut yliopistotutkinto.

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella ammattikorkeakoulutuksen vaikutuksia yksilötason menestykseen työmarkkinoilla. Valmistuvien menestymistä työmarkkinoilla arvioidaan sekä opintojen jälkeisellä työllisyydellä että ansiotasolla. Artikkelin empiiriset tulokset perustuvat ammattikorkeakoulu-uudistuksen hyödyntämiseen ja Tilastokeskuksen kattaviin rekisteriaineistoihin.

Ammattikorkeakoulujen perustaminen

Salmisen (2001) esittämän arvion mukaan ammattikorkeakoulu-uudistuksen keskeiset perustelut voidaan kiteyttää kolmeen pääkohtaan:

- i) silloisen koulutusjärjestelmän epäkohdat (erityisesti koulutusjärjestelmä ei kyennyt vastaamaan täysipainoisesti nuorten kasvaneisiin koulutustarpeisiin),
- ii) pyrkimykset koulutuksen laadun kehittämiseen sekä
- iii) yhteiskunnan ja työelämän muutosten huomioon ottaminen koulutuksessa (talouselämän kansainvälisen kilpailu- ja suorituskyvyn parantaminen työvoiman koulutusta kohentamalla).

Ammattikorkeakoulu-uudistuksen seurauksena Suomen korkeakoulusektori koostuu sekä yliopistoista että ammattikorkeakouluista (Böckerman ym. 2007).

Ammattikorkeakoulut ovat Suomessa yliopistoille rinnakkaisia Saksan ja Hollannin asettamien esikuvien mukaisesti. Keskeinen ero yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen

välillä on, että ammattikorkeakouluissa ei tehdä varsinaista akateemista tieteellistä tutkimusta, joka on perinteisen yliopistosektorin yksi keskeinen tehtävä.

Ammattikorkeakoulu-uudistus alkoi vuonna 1991, jolloin perustettiin 22 väliaikaista ammattikorkeakoulua. Niiden tarkoituksena oli kerätä ammattikorkeakouluista kokemuksia tulevaa kokonaisvaltaista uudistustyötä varten.

Ensimmäiset pysyvän aseman saaneet ammattikorkeakoulut aloittivat toimintansa elokuussa 1996. Elokuusta 2000 alkaen kaikki Suomessa toimivat ammattikorkeakoulut ovat olleet vakinaisia. Maantieteellisen kattavuuden näkökulmasta yliopistosektori ja ammattikorkeakouluverkosto eroavat merkittävästi toisistaan. Ammattikorkeakouluja on kaikissa maakunnissa toisin kuin yliopistoja.

Ammattikorkeakoulututkinnot (AMK-tutkinnot) ovat korkea-asteen tutkintoja. Niissä painotetaan työelämän tarvitsemien ammatillisten valmiuksien ja taitojen korkea tasoa. Yhteyksien rakentaminen ja vaaliminen käytännön työelämään toiminta-alueella painottuu voimakkaasti ammattikorkeakoulujen toiminnassa. Tavoite heijastuu kokonaisvaltaisesti ammattikorkeakoulujen kaikkeen keskeiseen toimintaan. Ammattikorkeakoulujen opetushenkilökunnan rekrytoinnissa korostetaan esimerkiksi vahvasti sitä, että hakijoilla täytyy olla monipuolinen ja kiinteä työelämän kontaktipinta. Opettajien odotetaan hyödyntävän työelämäyhteyksiään aktiivisesti opetustoiminnassa.

Ammattikorkeakoulututkinnon laajuus on 210–270 opintopistettä koulutusohjelman mukana vaihdellen. Ammattikorkeakouluissa suoritettaviin opintoihin sisältyy enemmän käytännön työharjoittelua toiminta-alueen yrityksissä ja yhteisöissä kuin vastaavissa yliopistotutkinnoissa. Ammattikorkeakouluissa tehtävät opintonäytteet palvelevat useissa tapauksissa läheisesti paikallisen elinkeinoelämän tarpeita. Ammattikorkeakoulututkintojen suorittaminen kestää tavallisesti noin 3,5–4,5 vuotta.

Ensimmäiset AMK-tutkinnon suorittaneet opiskelijat valmistuivat oppilaitoksista vuonna 1994. AMK-tutkinnon suorittaneiden määrä on kasvanut tämän jälkeen nopeasti. Nykyisin suoritetaan vuosittain noin 23 000 alemmaa AMK-tutkintoa. Ensimmäiset ylemmät AMK-tutkinnot suoritettiin puolestaan vuonna 2004. Tämän jälkeen tutkintojen määrä on kasvanut tasaisesti, nykyisin määrä on suurin piirtein 2 800 vuosittain (Vipunen, 2018).

Nykyjärjestelmässä ehdottomasti suurimmat tutkintoalat ovat tekniikan ja liikenteen ala, hallinnon ja kaupan ala sekä sosiaali- ja terveysala. Näiltä aloilta valmistuu lähes 85 prosenttia kaikista AMK-tutkinnon suorittaneista. Useimmiten ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet ovat AMK-insinöörejä, sairaanhoitajia tai tradenomeja.

Koulutus ja työmarkkinat

Työmarkkinoita käsittelevän taloustieteellisen tutkimuksen eräs keskeisimpiä kysymyksiä on se, miten koulutus vaikuttaa yksilöiden taloudelliseen ja ei-taloudelliseen menestymiseen työmarkkinoilla (Trostel ym. 2002). Lukuisista aiemmista empiirisistä tutkimuksista huolimatta kysymys on jatkuvasti esillä taloustieteellisessä keskustelussa muun muassa, koska koulutusjärjestelmien kehittämiseen ja ylläpitämiseen käytetään valtavia summia julkisia varoja. Veronmaksajat ovat – syystäkin – kiinnostuneita panostustensa rahallisista tuotoista.

Keskeinen ongelma tutkittaessa koulutuksen tuottoja yksilötasolla on, miten voidaan varmistaa, etteivät muut havaitsemattomat tekijät vääristä merkittävästi koulutuksen

rahallisia tuottoarvioita. Luotettavien vaikutusten saamiseksi tarvitaan eksogeenista, tutkittavasta henkilöstä itsestään riippumatonta vaihtelua koulutustasossa. AMK-uudistus on erityisen mielenkiintoinen tästäkin näkökulmasta, koska se synnytti eksogeenista vaihtelua koulutustasoihin. Uudistuksen vaikutusten arviointia helpottaa sen asteittainen toteuttaminen ajallisesti ja alueellisesti.

Ammattikorkeakouluisten menestyminen työmarkkinoilla

Tutkimuksissa on tarkasteltu AMK-uudistuksen vaikutuksia työllisyyteen ja ansiotasoon yksilötasolla (Böckerman ym. 2007; Hämäläinen ja Uusitalo 2008; Böckerman ym. 2009; Böckerman ym. 2018a). Tutkimukset perustuvat Tilastokeskuksen laajoihin rekisteriaineistoihin, joissa on tietoja Suomessa AMK-opintoihin osallistuneista. Niiden avulla voidaan arvioida luotettavasti työmarkkinamenestyksen keskeisiä mittareita. Niihin lukeutuvat työllisyyden ja ansiotason lisäksi muun muassa työttömyys tutkinnon suorittamisen jälkeisenä ajanjaksona.

Hämäläisen ja Uusitalon (2008) tutkimuksessa havaittiin, että ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä opistotason kauppatieteiden koulutuksen saaneiden suhteelliset palkat heikkenivät ammattikorkeakoulusta valmistuneiden tradenomien tullessa työmarkkinoille. Böckerman ym. (2007, 2009) raportoivat, että AMK-uudistus edisti myös kauppatieteestä valmistuneiden työllisyyttä (ja ansioita). Uudistuksella ei sitä vastoin ollut juurikaan vaikutusta muilla keskeisillä tutkintoaloilla (tekniikan ja terveyden aloilla).

Böckermanin ym. (2018a) työmarkkinamenestyksen pidemmän aikavälin seurantaan perustuvat tulokset osoittavat, että alempaan AMK-koulutukseen osallistumisen vuosituotto oli kymmenen vuotta opintojen aloittamisen jälkeen nuoremmassa ikäryhmässä keskimäärin noin 3 300 euroa (Taulukko 1)¹. Vanhemmassa ikäryhmässä vastaava tuotto oli hieman korkeampi. Nuoremmassa ikäryhmässä ammattikorkeakoulutus paransi työllisyysastetta enemmän kuin vanhemmassa ikäryhmässä, mutta koulutusta edeltänyt työllisyysaste oli vanhemmassa ikäryhmässä vastaavasti korkeampi.

¹ Nuoret opiskelijat koostuvat tutkimuksessa henkilöistä, jotka olivat 19–24-vuotiaita AMK-opintojen alussa. Vastaavasti vanhemmat opiskelijat aloittivat AMK-opinnot 25–50-vuotiaina. Molemmista ryhmissä seurattiin vuosina 1997–2004 opintonsa aloittaneita henkilöitä. Heistä noin 75 prosenttia suoritti alemman AMK-tutkinnon vuoden 2014 loppuun mennessä. Tutkimuksessa käytettiin Tilastokeskuksen rekisteripohjaisia kokonaisaineistoja. Ne mahdollistavat työmarkkinoilla suoriutumisen seurannan keskimäärin 13 vuotta koulutusvalinnasta eteenpäin. Suoriutumisen mittareina käytettiin aiempien tutkimusten tapaan vuosittaisia ansiotuloja ja työllisyyttä vuoden lopussa.

Taulukko 1. Alempaan AMK-koulutukseen osallistumisen keskimääräinen laskennallinen tuotto kymmenen vuotta opintojen aloittamisen jälkeen

Ikä opintojen alussa	Palkkatulot (euroa) vuodessa		Työllisyysaste vuoden lopussa	
	19–24 vuotta	25–50 vuotta	19–24 vuotta	25–50 vuotta
Kaikki	+ 3 287	+ 3 719	+0,066	+0,025
Sukupuoli				
Miehet	+ 2 256	+ 3 887	+ 0,028	+ 0,025
Naiset	+ 4 921	+ 3 798	+ 0,103	+ 0,035
Koulutusala				
Kaupallinen ala	+ 5 408	+ 3 480	+ 0,088	+ 0,004
Tekniikan alat	+ 3 885	+ 4 996	+ 0,025	+ 0,011
Terveys- ja sosiaaliajat	+ 4 360	+ 4 956	+ 0,125	+ 0,084

Taulukossa on raportoitu tuotto koulutukseen osallistuneilla henkilöillä. Kaikki vaikutukset ovat tilastollisesti merkitseviä (vähintään 5 % riskitasolla) pois lukien kaupallisen alan työllisyysvaikutus 25–50-vuotiailla.

Edellä mainitussa tutkimuksessa tarkasteltiin myös, miten ammattikorkeakoulutukseen osallistumisen tuotto riippuu sukupuolesta ja koulutusalaista. Tulosten mukaan ammattikorkeakoulutuksen tuotot – ansiotaso ja työllisyys – ovat suurempia nuorilla naisilla kuin nuorilla miehillä ja koulutuksen tuotossa on myös koulutusalaakohtaisia eroja. Työllisyysvaikutukset ovat sekä nuorilla että vanhemmillä tutkinnon suorittajilla suurimmat terveys- ja sosiaaliajalalla.

Böckerman ym. (2018b) tutkivat puolestaan ylempien AMK-tutkintojen työmarkkinavaikutuksia yksilötasolla. Tutkimuksen perusteella myös osallistuminen ylempiin AMK-tutkinto-ohjelmiin on keskimäärin johtanut korkeampaan ansiotasoon. Esimerkiksi viisi vuotta koulutuksen aloittamisen jälkeen osallistujien palkkatulot ovat noin 2 900 euroa korkeammat kuin vertailuryhmän tulot (Taulukko 2). Myös ylempien AMK-ohjelmien tuotot ovat keskimäärin korkeammat naisilla kuin miehillä (lyhyellä aikavälillä). Koulutuksen tuotto on selvästi korkeampi terveys- ja sosiaaliajalalla kuin kaupallisilla tai tekniikan aloilla.

Taulukko 2. Ylemmän AMK-koulutukseen osallistumisen keskimääräinen laskennallinen palkkatuotto 3, 5 ja 7 vuotta aloittamisen jälkeen

Palkkatulot (euroa) vuodessa			
Seurantavuosi (vuotta aloittamisen jälkeen)	3 vuotta	5 vuotta	7 vuotta
Kaikki	+ 1 757	+ 2 856	+ 3 149
Sukupuoli			
Miehet	+ 1 433	+ 2 543	+ 3 272
Naiset	+ 2 225	+ 2 900	+ 3 359
Ikä opintojen alussa			
25–34 vuotta	+ 2 185	+ 3 343	+ 3 478
35–55 vuotta	+ 1 832	+ 2 920	+ 3 951
Koulutusala			
Kaupallinen ala	+ 1 987	+ 2 438	+ 2 390
Tekniikan alat	+ 1 569	+ 2 947	+ 2 150
Terveys- ja sosiaaliajat	+ 2 573	+ 3 646	+ 4 654

Taulukossa on raportoitu tuotto koulutukseen osallistuneilla henkilöillä, jotka aloittivat opinnot 25–55-vuotiaina. Kaikki vaikutukset ovat tilastollisesti merkitseviä (vähintään 1 % riskitasolla). Tulokset perustuvat päivitettyyn versioon tutkimuksesta Böckerman ym. (2018b).

Työllisyydessä tutkimuksessa ei havaita taloudellisesti merkitseviä vaikutuksia. Työllisyysvaikutusten puuttuminen johtuu olennaisilta osiltaan siitä, että ylemmän AMK-tutkinnon suorittaneiden henkilöiden työllisyys on erittäin korkealla tasolla myös ennen koulutukseen hakeutumista. Ylempiä AMK-tutkintoja suoritetaan (lähes aina) säännöllisen työssäkäynnin yhteydessä.

Tutkimuksissa koulutuksen tuotot laskettiin tilastollisen kaltaistamismenetelmän avulla (Böckerman ym. 2018a, 2018b). Menetelmässä kullekin AMK-opinnot aloittaneelle henkilölle etsittiin taustaominaisuuksiltaan mahdollisimman samankaltainen verrokkihenkilö, joka ei aloittanut AMK- tai yliopisto-opintoja. Käytettyjä taustaominaisuuksia olivat muun muassa aiempi työmarkkinahistoria ja opintomenestys sekä perhetausta, joilla kaikilla on merkittävä vaikutus henkilön myöhempään menestymiseen työmarkkinoilla.

Johtopäätöksiä

Ammattikorkeakoulu-uudistus oli perusteiltaan työelämälähtöinen muutos koulutusjärjestelmässä. Uudistuksen keskeisenä pyrkimyksenä oli luoda työelämän tarpeita paremmin vastaava korkeakoulutason tutkinto. Työelämän tarpeista lähtevän uudistuksen onnistumista on luontevaa arvioida työmarkkinoiden näkökulmasta.

Työmarkkinoilla koulutuksen arvoa voidaan mitata lähinnä tutkinnon suorittaneiden työllisyystilanteella, ansiotasolla ja työelämään sijoittuneiden vastavalmistuneiden työtehtävien vaatavuudella. Tämän vuoksi rekisteriaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa on tavallisesti arvioitu ammattikorkeakoulu-uudistuksen vaikutuksia käyttäen kriteerinä vastavalmistuneitten työllisyystilannetta ja ansiotasoa ammattikorkeakoulusta valmistumisen jälkeen. Työtehtävien vaatavuudelle ei ole Tilastokeskuksen ylläpitämissä rekisteriaineistoissa suoria mittareita.

Koulutusjärjestelmässä toteutettuja uudistuksia arvioitaessa luonteva vertailukohta on uudistusta edeltävä tilanne. Ammattikorkeakouluista valmistuneita on luontevinta verrata aiemmin samoista kouluista opistotasaisen tutkinnon suorittaneisiin. Uudistuksen vaikutusta voidaan arvioida sen perusteella, paraneeko vai heikkeneekö valmistuneiden asema työmarkkinoilla koulun muuttuessa ammattikorkeakouluksi. Vastaavasti ammattikorkeakoulusektorin vakiinnuttua osaksi koulutusjärjestelmää Tilastokeskuksen keräämiin rekisteritietoihin perustuvat pitkittäisaineistot ovat tarjonneet mahdollisuuden verrata opintoihin hakeutuneiden suoriutumista työmarkkinoilla ennen ja jälkeen AMK-koulutuksen.

Tutkimukset ovat päätyneet suhteellisen myönteiseen näkemykseen ammattikorkeakoulu-uudistuksen ja -tutkintojen vaikutuksista yksilötason menestymiseen työmarkkinoilla. AMK-tutkinnon suorittaneet ovat hyötäneet tutkinnoistaan selvästi korkeamman ansiotason ja myös paremman työllisyyden muodossa – myös silloin, kun tutkinto on suoritettu vanhemmalla iällä. Tutkimukset ovat myös osoittaneet sen, että AMK-tutkinnon suorittaneiden muuttoalttius alueiden välillä on suurempi (Böckerman ja Haapanen, 2013; Haapanen ja Böckerman, 2017). Koulutustason nousu näyttääkin parantavan sekä työmarkkinatulemia (työllisyyttä ja ansiotasoa) että tehostavan osaltaan myös työmarkkinoiden alueellista toimintaa.

Kirjallisuus

Böckerman, P. & Haapanen, M. (2013). *The effect of polytechnic reform on migration*. *Journal of Population Economics*, 26(2), 593–617.

Böckerman, P., Hämäläinen, U. & Uusitalo, R. (2007). *Vastasiko ammattikorkeakoulu-uudistus työelämän tarpeita?* Palkansaajien tutkimuslaitos, Tutkimuksia, No. 99.

Böckerman, P., Haapanen, M. & Jepsen, C. (2018a). *More skilled, better paid: Labour-market returns to vocational postsecondary education*. *Oxford Economic Papers*, 70(2), 485–508.

Böckerman, P., Haapanen, M. & Jepsen, C. (2018b). *Labor-market returns to higher vocational schooling*. IZA Discussion paper No. 11734.

Böckerman, P., Hämäläinen, U. & Uusitalo, R. (2009). *Labour market effects of the polytechnic education reform: The Finnish experience*. *Economics of Education Review*, 28(6), 672–681.

Haapanen, M. & Böckerman, P. (2017). *More educated, more mobile? Evidence from post-secondary education reform*. *Spatial Economic Analysis*, 12(1), 8–26.

Hämäläinen, U. & Uusitalo, R. (2008). *Signalling or human capital: Evidence from the Finnish polytechnic school reform*. *The Scandinavian Journal of Economics*, 110(4), 755–775.

Salminen, H. (2001). *Suomalainen ammattikorkeakoulu-uudistus opetushallinnon prosessina. Koulutussuunnittelu valtion keskushallinnon näkökulmasta*. Opetusministeriö.

Trostel, P., Walker, I. & Woolley, P. (2002). *Estimates of the economic return to schooling for 28 countries*. *Labour Economics*, 9(1), 1–16.

Vipunen (2018). *Ammattikorkeakoulutus: Opiskelijat ja tutkinnot*. Opetushallinnon tietopalvelu. <https://vipunen.fi/fi-fi/amk/Sivut/Opiskelijat-ja-tutkinnot.aspx> (Viitattu 10.12.2018).